

ARMAND OBIOLS I LA *REVISTA DE CATALUNYA* A L'EXILI¹

MARIA CAMPILLO
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

Estudi sobre la intervenció d'*Armand Obiols* (Joan Prat i Esteve) en les tasques d'edició de la *Revista de Catalunya*, en l'etapa que va haver de publicar-se a l'exili, després de la desfeta de 1939.

PARAULES CLAU

Armand Obiols, Joan Prat i Esteve, *Revista de Catalunya*, exili.

Armand Obiols and the *Revista de Catalunya* in exile

ABSTRACT

Study of the role played by *Armand Obiols* (Joan Prat i Esteve) in editing the *Revista de Catalunya* during the phase when it had to be published in exile, after the defeat of 1939.

KEYWORDS

Armand Obiols, Joan Prat i Esteve, *Revista de Catalunya*, exile.

L'agost de 1939, *Armand Obiols* (Joan Prat i Esteve) escriví des de Roissy-en-Brie (on es trobava refugiat amb d'altres intel·lectuals) a Carles Pi i Sunyer:

1. Aquesta ponència és un extracte de l'article «La construcció cultural a l'exili segons Francesc Trabal i Armand Obiols: espai real i espai imaginari», dins l'obra col·lectiva *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, GELCC (Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània, UAB) - L'Avenc, 2006, p. 246-270. Edició a cura de Ramon Panyella i Jordi Marrugat.

He parlat amb Sbert de la *Revista de Catalunya*. En principi, hi ha el propòsit de publicar el primer número el mes d'octubre i Sbert m'ha dit que preparés l'original. Potser tot plegat és una mica vague encara, però com que crec indispensable que la *Revista* es publiqui m'he posat immediatament en acció. Caldria que la col·laboració fos, sobretot en els primers números, de gran categoria.²

El novembre del mateix any, Antoni Maria Sbert comunicava a Pi i Sunyer el projecte de composició de la revista, el consell de direcció³ i, també, que havia proposat Obiols i Josep Miracle «per a la secretaria de redacció i proves, respectivament».⁴ Obiols va començar, així –el primer de desembre, quan una part de l'original del segon número ja era a la redacció–,⁵ a treballar en la quarta època de la *Revista de Catalunya*, que comprèn del número 94 al 98, de desembre de 1939 a abril de 1940; el que havia de ser el número 99, el dedicat a Joan Lluís Vives i l'Humanisme, va quedar en premsa amb l'ocupació alemanya de París.

En el primer número, una declaració sense signar, però força ribiana, expressava el sentit d'una publicació que aspirava «a continuar una cultura interrompuda transitòriament i a recollir en les seves planes l'esforç dels catalans escampats avui pel món en tots els ordres de la coneixença». I conclouia: «Arreu on el pensament català és expressat en el seu verb propi, Catalunya és present en la seva substància eterna».

Durant aquesta primera etapa de París, malgrat que el consell de direcció incloïa una gran part dels titulars de la Institució de les Lletres Catalanes –amb absències naturals (Jordi Rubió és a Barcelona) i afegits «polítics» (Pau Casals)–,

2. Carta d'Armand Obiols a Carles Pi i Sunyer (20 d'agost de 1939), dins Maria CAMPILLO i Francesc VILANOVA (ed.), *La cultura catalana en el primer exili (1939-1940). Cartes d'escriptors, intel·lectuals i científics*, Barcelona, Fundació Carles Pi i Sunyer, 2000 (Quaderns de l'Arxiu Pi i Sunyer, núm. 4; d'ara endavant, *QPS*), carta 73, p. 113.

3. Presidit per Pompeu Fabra i format per Josep Pous i Pagès (vicepresident), Pere Bosch-Gimpera, Pau Casals, Ventura Gassol, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Pi i Sunyer, Carles Riba, Antoni Rovira i Virgili, Ferran Soldevila i Jaume Serra Húnter; amb Antoni Maria Sbert de secretari i amb un lloc, també, al comitè de redacció, que incloïa Pous, Riba, Rovira, Serra Húnter i Soldevila.

4. Carta d'Antoni M. Sbert a Carles Pi i Sunyer (2 de novembre de 1939), *QPS*, carta 77, p. 117-119.

5. Carta d'Antoni M. Sbert a Carles Pi i Sunyer (28 de novembre de 1939), *QPS*, carta 78, p. 120-121.

i que la llista (teòrica) de col·laboradors és llarga i francament heterogènia, els números no acaben de tenir la cohesió, la rodonesa que tenien els de 1938;⁶ i s'aguanten a base d'unes col·laboracions (les de Carles Riba, Rovira i Virgili i, Ferran Soldevila, bàsicament, amb alguna cosa de Jaume Serra Húnter o Carles Pi Sunyer), la qual cosa porta a pensar que, realment, falta força gent de pes: l'absència de Josep Carner, que havia donat un fragment de *Nabí* a la de 1938, és senzillament clamorosa, i també la de molts que fornien les seccions fixes de darrere, de cròniques, ressenyes i altres materials.

Falta gent i, probablement, en sobra d'altra. Potser és una impressió personal, però em costa de creure que Obiols, com a secretari de redacció a l'ombra (no consta ni en el comitè de redacció), hagués acceptat en circumstàncies normals –ell, tan curós d'aquestes coses– la llarga «Elegia a Venus» de Ventura Gassol (és només un exemple) al costat (literalment) de les cinc primeres «Elegies de Bierville» de Riba. Alguna reticència deuria produir-se amb el comitè de redacció, del qual forma part Sbert (que, al seu torn, es queixa del secretari), per no sentir-se del tot satisfet dels resultats, com confessaria a Jordana en una carta de 1947, en què li demana col·laboració per a la nova represa de la *Revista de Catalunya*, «que com deveu recordar menà vida poc gloriosa a París l'any 40 i morí a Mèxic amb un número que semblava la seva hòrrida caricatura: a les mans d'Antoni Maria Sbert, és clar, havia de morir amb cara d'estrangulada».⁷

Es refereix Obiols al número triple 99-101 (gener-març de 1943), del qual encara diria d'altres coses. En un fragment d'una carta a Nicolau d'Olwer, Obiols escriu:

No he oblidat –qui podria, valga'm Déu, oblidar-lo?– el fascicle que Sbert confeccionà a Mèxic, fascicle que en la història de la *Revista* assumeix la funció del racó dels mals endreços. Bigarrat i complex com si la *Revista* ens hagués comès una infidelitat amb el *Calendari del Patufet*, de contingut tan abundant, heterogeni i absurd, no podia sinó ésser únic: aquella vegada la *Revista* devia morir d'indigestió.⁸

6. Per a la *Revista de Catalunya* en l'etapa de la Guerra Civil, vegeu Maria CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, Barcelona, Curial-PAM, 1994, p. 322-334.

7. Carta d'Armand Obiols a Cèsar-August Jordana (8 de maig de 1947). Arxiu Nacional de Catalunya, fons C. A. Jordana.

8. Fragment de carta d'Obiols a Nicolau (19 de maig de 1947) reproduït per Maria Capdevila el 1987 en la presentació a l'edició de les cartes d'Obiols a Rovira i Virgili, que és el treball

Val a dir que Obiols posseeix una forma d'intel·lecció de la realitat que té com a conseqüència que el seu discurs es produeixi habitualment «a la contra»: és a dir, manifesta més com no vol que siguin les coses que no pas com vol o voldria que fossin; i com que està permanentment, i per entendre'ns, «contra la felicitat a Lil·liput»,⁹ hom ha de reconstruir el seu pensament, destil·lat des d'una mentalitat crítica molt afinada, per veure que, bàsicament, està contra l'«obra mal feta», contra la banalitat o la vulgaritat, els horitzons limitats, contra la inadequació entre acció i finalitat de l'acció, o contra determinades formes de l'exabrupte. I tot això, en aquesta etapa, es percep més en els epistolaris que enlloc. Les impagables consideracions sobre Agustí Bartra que formula en la llarga carta a Rafael Tasis escrita a Bordeus el 1945¹⁰ no són sinó un bon exemple: la «inadaptació reeixida» que Obiols atribueix a la parella Agustí Bartra – Anna Murià és, diu, el resultat de la seva combinació entre radicalisme i ingenuïtat, que els ha portat a viure una vida que recolza «en la sistematització de l'exabrupte», cosa que «equivaleix a fer exactament el contrari d'allò que cada avinentesa reclama».

A la crítica d'aquesta i d'altres formes d'inadequació a les circumstàncies de l'exili Obiols hi suma, des de sempre, una franca repulsió personal per les diferents manifestacions d'allò que considera «primari». La direcció del seu verb ha apuntat porfidiosament, en el passat i també ara, en aquesta direcció, i no deixant res per verd. Algunes consideracions sobre Josep Tarradellas, de qui va ser amic¹¹ –però també ho va ser de Bartra–, estan del tot basades en les actituds primàries que li atribueix:

Tarradellas és de la raça d'aquells que confonen llur eufòria fisiològica amb un programa d'acció, dels que elaboren ràpidament els programes a partir de llur inquietud glandular, a la qual dona un valor absolut. És lamentable que no s'hagi

més precís sobre la segona etapa parisenca de la revista. Vegeu Maria CAPDEVILA, «L'època de París de la *Revista de Catalunya* (1947) i l'epistolari Antoni Rovira i Virgili - Armand Obiols», *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 2 (setembre de 1987), p. 142-179.

9. Noció ben descriptiva, explicada per Josep Maria Balaguer a Armand OBIOLS, *Buirac*, Sabadell, Fundació La Mirada, 1996, p. 10-56.

10. Vegeu Armand OBIOLS, *Bordeus, 45*, Sabadell, Fundació La Mirada, 2004. Edició a cura d'Anna Maria Saludes.

11. Una amistat que incloïa la crítica, com ho demostra la correspondència conservada entre tots dos entre el 1948 i el 1951 (Arxiu Mercè Rodoreda, IEC, 1.1.2/15). És especialment significativa la carta del 8 de juny de 1950 en què Tarradellas sembla acceptar les crítiques «que sovint em taquines, i ho fas amb una certa fruïció, no per això em desplauc escoltar-te».

trobat amb allò que en diuen una dona fatal: li hauria mitigat qui-sap-lo un excés de dinamisme que no acaba de trobar objectiu. [...] És que, minyó de vitalitat i d'instint, pragmàtic, no per doctrina sinó per una certa incapacitat de pensar amb coherència, de manejar nocions i conceptes, creu, en el fons, i no ho dic en sentit metafòric, en l'acció màgica dels seus sentiments i dels rudiments d'idees que a partir d'ells aconsegueix d'elaborar.

Això escriu en el decurs d'una llarga carta a Carles Pi i Sunyer (aleshores a Montevideo), tan aguda i provocativa com la de 1945 a Tasis, i a la qual em tornaré a referir més endavant.¹² I ho diu, naturalment, des de la crítica al que creu una incapacitat del dirigent per fer-se càrrec de la importància del binomi política-cultura a l'exili, és a dir, quan Tarradellas, en plena crisi governamental, i pel que fa a la nova etapa de la *Revista de Catalunya*, la de 1947, el fa sentir a ell (a Obiols, i cito literalment) «en la posició del terrissaire que veu entrar a la botiga un furiós amb un garrot», perquè, de fet, considera la revista «un abscess de bizantinisme a extirpar».

Correlativament a la part de crítica que correspon als polítics, tampoc no creu Obiols que, pel que fa a la part del binomi que és responsabilitat dels escriptors, les circumstàncies permetin de passar bou per bèstia grossa: ni en el sentit d'una literatura «improvisada» que obtingui una disculpa en la precarietat ambiental, ni tampoc en el d'un rearmament antiintel·lectualista com el proposat pel grup dels *Quaderns de l'Exili* («el Pomell de Coyoacán», els anomena). Crec que, en aquests anys, el susdit «pomell» constitueix un punt fort d'inflexió en la construcció obiolesca de l'antiimatge del model d'intel·lectual i del model literari que convé en circumstàncies extremes. Les dues formes, la dels improvisadors i la dels rupturistes (per usar el terme que fa servir Jordi Castellanos),¹³ serien contràries a «allò que cada avinentesa reclama»: i si l'avinentesa del 1936-1939 havia reclamat una posició de no-ajupiment davant determinades formes de la immediatesa o de l'estricta contingència, l'avinentesa de l'exili reclama, justament, un rigorós esforç de reconstrucció cultural i, també, de representació de tota una cultura (que, al seu torn, reflecteixi la imatge del país) en l'únic espai

12. Carta d'Armand Obiols a Carles Pi i Sunyer (París, 10 de febrer de 1948). Fundació Carles Pi i Sunyer.

13. Jordi CASTELLANOS «L'exili literari català: continuïtat i ruptura», a Manuel AZNAR SOLER (ed.), *Las literaturas del exilio republicano de 1939*, Barcelona, Associació d'Idees - GEXEL, 2000, p. 31-44.

que la fa possible. I difícilment es pot reconstruir res amb una liquidació de la tradició immediata com la que proposen els de Coyoacán, amb la consegüent i coneguda polèmica sobre els òrdsides, al bell mig de la qual va situar-se Obiols en autoritzar a Tasis la publicació d'un fragment de la carta esmentada als *Quaderns d'Estudis Econòmics, Polítics i Socials* de Perpinyà, reblant el clau sobre la posició lleial dels més representatius dels «noucentistes», tret, naturalment, de Joan Estelrich.¹⁴ Com difícilment pot reflectir-se adequadament la imatge d'una cultura a través de la improvisació dels mers verbalitzadors de les emocions primàries (per legítimes que siguin aquestes emocions) o, per dir-ho amb Carner, amb «un simple sometent de bones voluntats».¹⁵

La crítica d'Obiols a la premsa de l'exili va per aquest cantó: hi superposa, al desconcert que li produeix la preponderància de determinats noms (Josep Roure-Torent, Jaume Terrades) en aquestes publicacions, una desqualificació gairebé total. En carta a Fermí Vergés¹⁶ afirma: «El conjunt és bigarrat, però un corrent subjacent d'improvisació candorosa, de pedanteria satisfeta i, en darrer anàlisi, d'analfabetisme li dóna una esplèndida unitat». Però creu (i això és important) que aquesta imatge no correspon a la realitat i que prospera, diu, «a conseqüència de moltes inhibicions».

Un aspecte, el de les inhibicions, que repeteix a diversos corresponsals a qui demana col·laboració perquè, creu, «la *Revista de Catalunya*, feta amb un esperit encara més exigent que a Barcelona, pot servir per a donar una idea del nostre país bastant més honorable i, en realitat, més justa».

Quan escriu això, Obiols es troba ja en unes noves condicions, com a redactor en cap de la sisena represa de la *Revista de Catalunya*, la de 1947, condicions, «en principi», similars a les de l'etapa del 38, que constitueix segurament, amb aquesta segona de París, les dues més brillants de la publicació. Perquè, en efecte, alliberada França i constituït el 14 de setembre de 1945 el primer govern de la Generalitat a l'exili, sota la presidència de Josep Irla, es prengué l'acord, al setembre del 46, de reprendre la revista a París, amb un Comitè de Redacció

14. Rafael TASIS, «Tots estem d'acord, però...», a *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, núm. 16 (Perpinyà, juny de 1946), p. 4-8.

15. «Represa de la *Revista de Catalunya*», que obria el número 102 (abril-juny de 1947), reproduït a Josep CARNER, *Prosa d'exili (1939-1962)*, Barcelona, Edicions 62, 1985, p. 35-37. Edició a cura d'Albert Manent.

16. Citada fragmentàriament a Maria CAPDEVILA, «L'època de París...», p. 146.

format per Fabra, Carner, Just Cabot i J. Torres-Ibern (que representava l'organisme Cultura Catalana), i explícitament posat sota la direcció d'Obiols, que ara sí que consta als crèdits com a redactor en cap. La represa, però, no arribà a un any. Com ha explicat detingudament Maria Capdevila, el finançament de la publicació va acabar lligat gairebé exclusivament a una política de subvencions que va fallar amb la crisi del govern Irla (iniciada al novembre del 47 amb una carta de dimissió de Pi i Sunyer, que embarcarà cap a Amèrica, i culminada el 22 de gener del 48 amb l'anunci del president de dissoldre el govern de la Generalitat a l'exili), i això representà la sentència de mort per a la revista. Al problema de les vendes i de la distribució s'hi afegí la manca de suport institucional per part dels nous responsables, en especial Tarradellas, que no sembla gaire partidari de la continuació.

El relat que fa Obiols a Pi i Sunyer de les reunions que afecten aquest procés, en l'extensa i magnífica carta d'onze folis a un espai escrita al febrer de 1948, quan acaba de sortir el tercer número, el 104 (que era compaginat des del desembre), constitueix un paradigma i manifesta tant els fets externs com la sintaxi profunda que els motiva.¹⁷ És una narració detallada, incisiva i literàriament brillant sobre la crisi del govern de la Generalitat a l'exili i les seves conseqüències sobre el funcionament de la *Revista de Catalunya*.

Les dificultats, els problemes tècnics (d'impressió, d'emmagatzematge, de distribució), alguns atribuïbles a les condicions de la postguerra parisenca, i especialment els econòmics, subsidiaris en part dels polítics, han estat prou escatits per Maria Capdevila a propòsit de la correspondència d'Obiols amb Rovira i Virgili, solcada d'anècdotes significatives.¹⁸ No té sentit tornar-hi ací. Però sí que té sentit insistir en el rigor que caracteritza els tres números trimestrals (102, 103, 104) que van arribar a aparèixer entre abril i desembre de 1947. Un rigor intel·lectual paral·lel a l'esforç personal de seguiment de tot el procés de cada número. La revista exigeix, escriu Obiols,

una atenció incessant i un treball molt meticulós. Sobretot ara, al cap de nou anys d'exili, que va una mica a contracorrent de les tendències que predo-

17. Per a una lectura d'aquesta carta en termes polítics, Francesc VILANOVA, «La respectuosa amistat d'Armand Obiols i Carles Pi i Sunyer», text inèdit llegit a «Jornada *Armand Obiols*. Joan Prat i Esteve (1904-1971)», Universitat de Barcelona, 22 de desembre de 2004.

18. Maria CAPDEVILA, «L'època de París...».

minen –pessimisme i desesma. Efectuar totes les operacions necessàries a la seva confecció i distribució, de la demanda d'originals fins al transport dels paquets a Correus, és com treballar al fons d'una mina. La meitat del treball és inútil. L'eficàcia pràctica de l'altra meitat, aleatòria. I, totes dues, invisibles: una vegada aparegut, el fascicle de la Revista de Catalunya sembla un fenomen natural – un fragment de mineral o un arbre. Si jo en reivindicués un bocí de paternitat estic segur que la cosa sorprendria molta gent...¹⁹

I el rigor exigeix, en primer lloc, una ajustada selecció dels col·laboradors. Obiols no es cansa d'insistir-hi a tots aquells a qui demana textos. En aquest sentit escriu a Jordana:

Si bé encara no m'ha estat possible de publicar mitja dotzena de pàgines genials, em sembla que he pogut evitar de publicar-ne unes quantes dotzenes de deplorables. Cosa avui, fet i fet, ben meritòria. L'exili ha suscitat vocacions de poeta tan indecoroses com la de Rovira i Virgili, però, en compensació, ha minvat les possibilitats de qui-sap-la gent que prometia. Amèrica amunt, *La Nostra Revista* sembla que aspiri a esdevenir l'antologia una mica lunar de les bajanades de la Diàspora. Per esperit de simetria, Amèrica avall, els pinsans aplegats a la bardissa de *Germanor* desafinen delicadament amb el pit bombat i la boca preciosa. I ja no cal que us digui com us planyo quan veig que heu de dipositar la vostra prosa àtica entre els esmerços de Francesc Madrid, Bandranes i Palà i altra gent de mal viure.²⁰

I el rigor exigeix, en segon lloc, una alta cura en el tractament dels originals: palesa, per exemple, en la correspondència amb Rovira i Virgili (que, si no li mereix crèdit com a poeta, li'n mereix molt com a historiador i com a corrector de proves fiable), amb qui comenten el contingut de certs articles, detalls de correcció,²¹ etcètera. Fins i tot acorden de censurar alguna cosa encarregada

19. Carta d'Armand Obiols a Carles Pi i Sunyer (2 d'abril de 1948), Fundació Carles Pi i Sunyer.

20. Carta d'Armand Obiols a C. A. Jordana (26 de setembre de 1947), Arxiu Nacional de Catalunya, fons C. A. Jordana.

21. En la correspondència amb Rovira hi ha molts detalls de la meticulositat amb què Obiols segueix el procés. Per exemple: «Salut, i vigileu bé les proves. El número anterior va quedar molt bé, de correcció. Cal persistir-hi. Amb una frase pomposa podríem dir que mil ulls ens guaiten, o mil parells d'ulls». Carta d'Obiols a Rovira, editada a Maria CAPDEVILA, «L'època de París...», p. 164.

i no prou acabada. També a Pi i Sunyer demana Obiols trameses de poesia de Clementina Arderiu i de Rosa Leveroni; i afegeix:

[...] tinc un llarg fragment del poema «Montserrat» de J. M. de Sagarra, però cada dia estic menys decidit a publicar-lo: el bo i el dolent no hi són juxtaposats, com Déu mana, sinó imbricats d'una manera tan estreta que és un problema gairebé insoluble de donar-ne, per breu que sigui, un tros completament vàlid.²²

I li arriba a parlar, a propòsit del número 105 (el que no arriba a sortir), de com se li va revelant l'«estructura profunda» de la revista.²³

Igualment, el rigor exigeix un determinat tracte amb el públic lector, per bé que la dissociació entre oferta cultural i expectatives de la demanda pugui sentir-se més forta a l'exili. Com explica a Nicolau d'Olwer al novembre del 47, «El vuitanta per cent de subscriptors que tenim a França no hauria, a Barcelona, ni remotament pensat a subscriure's», però creu que igualment s'ha de fer l'esforç per evitar que la revista basculi cap a la banalitat «per la influència del públic que ara ha de satisfer, públic que no és exactament el que Déu destina a les publicacions d'aquest ordre».²⁴

Un to general d'exigència que, en definitiva, com havia afirmat el 1946²⁵ fent seves les nocions expressades el 1938 per Riba a «Literatura i grups salvadors», confereixi a la publicació «una funció d'estímul» i serveixi per «operar una mobilització i una jerarquització de valors cada dia més necessària. En el fons es tracta d'una veritable operació de *sauvetage*». Aquests principis són també els que reflecteix l'article d'obertura «Represa» de Josep Carner, qui propugna els famosos tres lemes d'exigència, universalitat i lleialtat:

Tres lemes anomenen sobretot els continuadors. L'un és el de l'exigència. Si la nostra revista ha d'ésser l'expressió de tota la nostra qualitat *possible* caldrà que ella es sotmeti a normes rigoroses de selecció. No podríem arribar a gaire o gens al·lisonament dels propis i de desvetllament de l'interès dels estranys amb un sim-

22. Carta d'Armand Obiols a Carles Pi i Sunyer (6 de novembre de 1947), Fundació Carles Pi i Sunyer.

23. Carta d'Armand Obiols a Carles Pi i Sunyer (10 de febrer de 1948), Fundació Carles Pi i Sunyer.

24. Maria CAPDEVILA, «L'època de París...», p. 147.

25. En la carta a Fermí Vergés ja esmentada.

MARIA CAMPILLO

ple sometent de bones voluntats. L'excel·lència no és pas fàcilment abastable, però tot ço que no en mostri una guspira serà insignificant i ventís. A l'actual depressió ens pertoca d'oposar-li una reacció de veritable exemplaritat, en el major grau que ens serà faedor: sense aqueixa tenacitat sancionàriem una regressió infortunada, seríem un butlletí de la decadència.

Els mesos que va durar la segona etapa de la *Revista de Catalunya* a París van representar, per a Obiols, l'oportunitat de contribuir a aquesta imatge de la cultura catalana a l'exterior. I va suportar malament el fracàs d'aquesta expectativa. Hi ha un aspecte, en la carta a Pi del febrer de 1948, sobre el qual és imprescindible aturar-se, perquè denota el viratge definitiu, en el pensament d'Obiols, de la continuïtat primera (la més lligada a la Institució de les Lletres Catalanes), i de la relativa adaptació a les circumstàncies que representa la primera represa parisenca de la *Revista* (la del 39-40) a una altra cosa. Escriu:

Allò que m'irrita, allò que em fomenta aquest afany de denigrar que, àdhuc vestit d'ironia, estic segur que trobareu repelent, és, amic Pi, la indiferència, la frivolitat, la tendència cap al minúscul, la incapacitat de veure més enllà de les circumstàncies, coses que ací, d'ençà que vós sou fora, s'ha accentuat dràsticament, tant, que és impossible de no veure entre els dos fets una relació de causalitat, de no adonar-se que, al capdavant, éreu vós el que assuaujava tots els esquemes d'aquesta indigència. Hi ha coses que només poden viure ultrades, com si existir per a elles volgués dir seguir un camí rectilini cap a llur caricatura [...] Per a mi Catalunya és una idea platònica a realitzar, no una història banal i depriment a reprendre ni un estret país poblat de gent molla i, a estones, una mica convulsa, administrable amb aquella ombra d'imaginació creadora que basta als administradors de propietats. Allò que m'esborrona és veure que hi ha infinitament més de fervor i de sensibilitat per a les coses transcendents en l'exiliat que enceta la novena anyada del seu calvari tallant pins a les Landes o menant una vida absurda en un suburbi glacial que no pas en la mitja dotzena d'administradors d'infinitesimals, de doctrinaris del no-res, de tàctics del buit que ací els representen i els maniobren sense comprendre que si avui, a París, hi ha encara un vestigi de Generalitat i espectres de partits i conclaves de possibilistes és perquè una generació d'homes una mica desorbitats aconseguí d'inserir difícilment dues o tres idees en un país que per fluïxesa radical ja tenia un perfil de província. Però aquests empelts són inestables. Sense Estat que pugui precipitar-la en nació, Catalunya estarà sempre a punt de convertir-se en un país inhabitable de mestissos agre i

sense estil si aquells que tenint a l'abast, a una cruïlla de l'atzar, els recursos indispensables, àdhuc si són mediocres, no els utilitzen per a refer l'operació. L'afer de la Revista és un detall, però un detall que revela, un símptoma. Com que jo cada dia crec més que li pertocaria una funció eficient, sóc infinitament més sensible a la indiferència que afiguro a contraclaror en els elogis formals i en la casuística dels qui l'haurien d'assegurar. Indiferència que quan s'altera a còpia d'insistències meves es coagula una mica en hostilitat. He rebut cartes de minyons que es subscriuen i que em pregunten si poden pagar la subscripció a fi de mes: aquests minyons fan, sense jactància, un sacrifici superior al que fins ara ha fet la Generalitat, i, segurament, *molt* superior al que ara està disposada a fer.

Del punt de vista pragmàtic, apareix ací l'abast del canvi que implica el pas de l'òrbita Pi i Sunyer a l'òrbita Tarradellas. De l'altre, més important, resulta impossible no relacionar aquestes actituds amb les de Josep Carner, amb qui iniciaren a mitjan 1948 una mobilització financera a la recerca de subscriptors, convençuts tots dos de la necessitat de salvaguardar la plataforma que havia de ser, com deia Carner, «l'expressió dignificada de tota la nostra qualitat *possible*». El mateix any, el Príncep, en el discurs als Jocs Florals de París, aconsellava als catalans de l'exili, als de l'interior i «als que vindran i que no em serà mai donat de conèixer»:

Voldria que guardessin l'aspiració vigilant, mai del tot satisfeta, vers l'excel·lència. Vull dir-los que els pertoca d'atènyer el nivell exigent de les grans literatures i de les altres ciències. Demano l'enduriment de la crítica, demano l'extinció dels últims rastres possibles d'una benevolença provincial, que és un afront tan perillós, si fa no fa, com la mateixa persecució. En les ciències, en les arts, i en les lletres catalanes, torregen noms eminents que comprometen a qualitat la nostra honor col·lectiva.²⁶

Per la seva banda, Obiols, encara a l'agost del 48, parla en una altra lletra a Pi i Sunyer²⁷ del número que té entre mans (el que havia de ser el 105) «compaginat i corregit», de les visites amb Carner a persones de París, de Tolosa, de Perpinyà, per demanar cobertura econòmica; de les corresponsalies que proposa

26. Josep CARNER, *Prosa d'exili*, p. 67.

27. Carta d'Armand Obiols a Carles Pi i Sunyer (25 d'agost de 1948). Fundació Carles Pi i Sunyer.

per a Buenos Aires, Xile i Veneçuela, dels paquets de Barcelona encallats a la frontera, que de poc no són objecte d'un registre. Diu que, per al número següent, espera la segona part d'un assaig d'ell (de Pi i Sunyer), que ha rebut poemes de Riba i Clementina Arderiu, un conte llarg de Jordana, i espera originals de Marià Manent, Ferran Soldevila i Jaume Bofill i Ferro. I afegeix, contra tota evidència de les possibilitats de continuació: «La Revista podria ésser una cosa tan admirable i tan decisiva!».

Veiem, doncs, Obiols, tancant d'alguna manera una línia, o un cercle, de les relacions entre política i cultura. Posat que finalment, i com diria el poeta, «han estat el seu fat les terres estrangeres», i passades les successives etapes del binomi, l'últim estadi efectiu del qual s'ha produït, segurament, l'any 1938, acaba per una acció directament substitutòria: la *Revista de Catalunya* de 1947, i encara la no publicada el 1948, representen un àmbit que reflecteix la projecció d'un model, el reducte de les realitzacions culturals que procuren atansar-se «a la nostra qualitat *possible*».